

MODERN KÖNYVMŰVÉS ZET

„MODERN BOOK PRODUCTION“ (The Studio London, 1928)

Irta: VÉGH GYULA

»Studio« 1914-ben adta ki első külön kötetét a könyvművészetről (The Art of the Book); most jelent meg a második. Mintha egy évszázad választaná el egymástól a két könyvet; az elsőben még a Jugend-stílus ma már elviselhetetlenekké

vált kilengései, vegyest a William Morris-féle archaizáló ornamentikával, melynek eszménye a középkori írott kódexek kaeskarings betűje, túltengő könyvdísz és keresetten naív, romantikus könyvillusztrációja volt. Kétségtelenül volt abban a tegnapi művészetben is komoly művészi munka, lendület és ízlés, — hiszen ennek köszönheti az elismerést, melyet az utókor sem tagadhat meg tőle — de mai világunktól már annyira távol áll, hogy szinte alig ismerhetjük fel benne korunk könyvművészetének esirait, a mai fogalmak szerint szép könyv újjáébredésének kiindulópontját.

Pedig az volt. Ha átlapozzuk az 1928-ban írott cikkeket, melyek tizenöt ország modern könyvművészetét ismertetik, azt találjuk, hogy sűrűn hivatkoznak a Kelmscott-Press megszervezőjére, Morris-ra, mint a modern könyvművészet ősré. Hiszen a mult század sivárságában ő fedezte fel a betű szépségét, a jó anyag fontosságát, a könyvnek, mint e g y s é g e s m ű v é s z i a l k o t á s n a k, értékét. Ez az elv, ha másként értelmezzük is mint azok, akik elsőben hangoztatták, ma inkább mint akkor, uralkodik az egész könyv-produkción. Ma már magától értetődik, hogy a könyvet esztétikai szempontból mint műtárgyat bíráljuk, nem csupán egyes alkatrészeiben, az illusztrációkban, a kötésben stb., hanem mint egészet, melyben a külalagnak a belső tartalommal, az anyagnak a kivitellel, a betűformának, a nyomásnak az illusztrációval és a kötéssel összhangban állani kell, mert e nélkül a könyvet, ha még oly fényesen van is illusztrálva és díszítve, műalkotásnak nem tekintethetjük.

Érdekes megfigyelni, hogy az egyes nemzetek hogyan jutottak el a könyv-esztétikai elveknek felismeréséhez és hogyan valósítják meg őket a gyakorlati életben.

Anglia, honnan a könyv renaissance-a kétségkívül kiindult, Morris nyomán ma is az írott betűben látja a szép tipográfia kútforrását. A modern nyomtatás fejlődését Newdigate, az angol könyvművészet ismertetője, az írásművészet újjáébredéséből vezeti le, melyet Johnston ismert munkája mozdított elő. A háború alatt természetesen Angliában is pangott a nyomtatás, de éppen az írásművészet iránt felébredt nagy érdeklődés hozta magával a nyomtatott betű felújulását is, amennyiben számos írásművész új nyomtatott betűtípusok tervezésével is foglalkozik (pl. G. Hewitt). Az angolok mindinkább a szép tipográfiára helyezik a fősúlyt. A tiszta, hibátlan nyomásokról régóta híres egyetemi nyomdákhoz új, elsőrangú tipográfiát produkáló nyomdák jöttek, így különösen a Shakespeare-Head-Press és a Nonesuch-Press. Anglia egyesíti a modernséget bizonyos konzervativizmussal; az angol könyv, mint minden, ami Nagybritanniában készül, általában az, amit a német »gediegen«-nek nevez.

Amerika abban látja a haladást, hogy a könyv, mai alakjában, az üzleti és a művészeti igényeknek egyaránt megfelel. A »Studio« nagyon megszívlelendő intézményről számol be. Az Egyesült-Államokban 1923 óta évente kiállítják a megjelent ötven legszebb könyvet. A feltétel, melyhez a kiválasztást fűzik, abban áll, hogy a kiadvány helyesen oldja meg a tartalom és a kiadás körülményeiből folyó problémát (a successful solution of the problem set by the text and the conditions of publication), ami annyit jelent, hogy nemesak luxuskiadások és ú. n. amatőr-példányok versenyezhetnek, hanem résztvesznek a versenyben az egyszerű tömegkiadványok is, ha ugyan művészi összhangzatosságra tudtak emelkedni. Tényleg az 50 választott között 30 volt legutóbb a nagy forgalomra szánt könyv (trade-edition). Az első években még kevés

Hj. Petry Béla: Szignet.

volt a kiállításra érdemes anyag, ma azonban már százakra megy a pályázók száma, ami a könyv-produkció színvonalának emelkedését jelenti. A legjobb ötven könyvet egymásután 40 amerikai városban állítják ki.

A bekötések Amerikában az utolsó évtizedekben alig változtak, csak az előzékek és fedőpapírok tarkábbak, a divatnak megfelelőleg.

Franciaországban, amint ezt nemcsak a Studio könyvből, de a mult évi lipesei kiállításon is megállapíthattuk, nem fejlődött még ki egységes irány, modern stílus a könyvművészet terén. A franciák betűi többnyire egészen a régi XVIII. századi mintákra támaszkodnak. Illusztrációik végigjárnak a legkülönbözőbb korok és technikák skáláját az archaizáló fametszettől a rézkare és könyomat minden változatáig; gyakran összekombinált eljárásokkal érik el a keresett hatásokat, melyek szellemesek, könnyedek, igazi francia ízlésre vallanak, de nem mindig törekszenek a szöveggel való összhangra, nem mindig »könyvszerűek«. Clément-Janin cikke jóformán minden kommentár nélkül sorakoztat fel nagyszámú művészt, aki mind a könyv díszítésén dolgozik, de akik között, úgy látszik, nem igen akad univerzális könyvművész. A cikk csakis a nyomásról és az illusztrációról tájékoztat, de például a könyvkötészetet, a francia könyvpiar régi büszkeségét, nem is említi.

Németországban jóformán már megvalósult az angolok által hangoztatott óhaj, hogy t. i. az egész könyvprodukció, annak minden egyes ága, a könyvművész kezében összpontosuljon. Itt igazán a művészek maguk értik és irányítják a könyv készítését az anyag megválasztásától a betűtípusok, a díszítés, illusztráció és kötés minden legkisebb részletéig. Olyan szakemberek, mint Walter Tiemann, E. R. Weiss, Hugo Steiner-Prag, J. H. Ehmke, Rudolf Koeh, Georg Mathéy, Ernst Schneider és mások alaposan ismerik a könyvkészítés minden esinjá-
bínját, és a könyv,

melyet ők terveznek s melynek elkészítését egészen az ő útmutatásuk szerint végzik, természetszerűen egyéni és egységes jellegű is lesz. Tanítványaikat is beavatják a könyvkészítés technikai és esztétikai titkaiba és így a hivatásos, univerzális »könyvművészek« egész gárdáját nevelik, hanem a kez-művességhez is értő szakemberek lesznek, amilyenek a régi nyomdászok voltak Aldus idejében.

Persze a germán ízlés nem lebeg a francia könnyedség és elegancia légkörében, de viszont a német szellem hű kifejezője. Ámde ez nem zárja ki azt, hogy a német könyvművészet az idegen példáknak — különösen az olasz renaissance-nak — tanulságait is ne értékesítse könyvművészetében.

Hogy a fraktura-betű még mindig nem halt ki a német könyvből, ez nem visszamaradottságot jelent, hanem helyes megérzése annak, hogy a német betű sok német szöveghez jobban illik, mint az antiqua; a kifejezés módja gazdagodik a különböző írásmódok használatával.

A könyvkötészetben, különösen a kiadói tömegkötésekben Németország igen nagy haladást tett a két utolsó évtized folyamán. De a leggondosabb kézi- és luxuskötés is nagyon magas színvonalon áll. Az egész könyvművészetben, különösen a bekötésben erősen hódít a konstruktívizmus, melyet azonban maguk a németek is csak experimentum-nak, átmeneti jelenségnek tekintenek.

P. Ettinger, aki a Studio könyvében a modern orosz könyvművészetéről ír, nem olyan rózsásnak látja a helyzetet, mint Tichonoff vagy Lisitzky, akik a mai Oroszországgal inkább rokonszenvező német ismertetésekben szovjet-pártszempontból esetelték az orosz könyvművészetet. Ettinger szerint az orosz könyv díszítését megalapozó művészek legtöbbje külföldre menekült; nincs többé jó papír, nincs nyomdafesték, nincsen betű-anyag. Az orosz könyvkötészet nem létezik többé.

Ha mégis ízléses könyvek is készülnek a Szovjetunióban, kivált Moszkvában és Kazánban: ez a te-

Illj. Petry Béla: Exlibris.

hetségeken sohasem szűkölködő orosz művészvilágnak köszönhető, mely a kedvezőtlen közviszonyok ellenére is híu marad művészi elveihez.

Ausztriának régi, kitünő hagyományai vannak a könyvnyárat terén. Bécsben már a mult század végén a Ver Sacrum mozgalma és Koloman Moser irányítása új életet öntött a könyvművészetbe. Újabban Rudolf Larisch és tanítványai, kik ugyanesak az írásművészet apostolai, és a Wiener Werkstätte sokat tettek a modern könyv fejlesztése érdekében. Az utóbbi különösen a könyvkötészet terén.

A kisebb országoknak, melyek közül különösen Csehszlovákia tűnik ki kiváló alkotásokkal, sajnos, az illusztrációk között nagyon is kevés hely jutott. De a kevésből is megállapítható, hogy mindenütt buzgó munka folyik és éppen a legutolsó néhány év nagyméretű fejlődést, igazán korszerű ízlést, stílust érlelt világszerte.

Magyarország, melynek modern könyvművészetét e sorok írója ismerteti, különösen nagyot haladt 1914 óta. A Studio akkori könyvében egy

névtelen cikk jóformán csak a nagy multakról, Mátyás király könyvtáráról beszél és magyarázza, hogy miért nincs Magyarországnak könyvművésze? Az illusztrációk között Busay Balázs kézírása, Kós Károly és Nagy Sándor egy-egy rajza és Bayros (!) öt illusztrációja képviselte Magyarországot néhány iskolai írásgyakorlat mellett; ennyi az egész. Ma már egészen másképp hat a magyar könyvművészet a többi kultúrnemzeté között, amint ezt az 1927. évi lipcei kiállítás lényesen igazolta. Még nem mentek át a köztudatba a könyvesztétika elismert alaptörvényei, kiadóink, nyomdánk még sokat vétkeznek ellenük, de vannak már lelkes és hozzáértő könyvművészeink, akik legmagasabb színvonalon álló művészetet produkálnak és fáradhatatlanul dolgoznak egységes könyvművészeti kultúránk kiépítésén.

Azt talán mondanom sem kell, hogy a Studio új könyve úgy tipográfiai részében, mint képeiben és kötésében elsőrangú kiállítású és élő például szolgálhat arra, hogy miként kell az ilyfajta kiadványt széppé tenni.

HÁZÉPÍTÉS ÉS IPARMŰVÉSZEZET

írta: NÁDAI PÁL

udán, az Ostrom-utcában, Várdomb lejtőjén áll egy családi ház, amely a legzárkozottabb villája Budapestnek. Kívülről nem igen árul el mást, mint egy piros téglafalat, lapos tetőt, esüasz kéményeket. Ezekkel szinte odatapad a Várhegy lejtőjéhez, régi süppedt bástyakövekhez, melyek mohos zöldjébe piros sziluettet ír. Fentebbről, rálátással egy nyugodtan tagolt épülettömböt látni, melynek lapos tetején virágok nyílnak és betonmedencéjében víz szökell. Családi ház, 1916-ban készült el, nagyon esöndesen, csaknem észrevétlen sikkolt bele a Várkapu környezetébe. Akkoriban igen kevés szó esett róla (mert akkor hősoket énekeltek a krónikák s nem házakat).

Most, tizenkét évvel a premiére után hadd essék erről a házról néhány szó.

Legyünk őszinték: házakról s gyerekekről csak az első, zsenge életkor után illik nyilatkozni. Ez talán így volna rendjén sok egyébbel is. Például: színművekkel. Például: képekkel és szobrokkal. Úgyszintén: politikusokkal. S egész biztosan így van: házakkal.

Mert most ne arról beszéljünk, amiről a közmondás azt mondja: »viselve válik el«. Ne az anyagokról, az alkatrészekről, a fáról, fémről, ajtónyílásról, eresztékekről, mázolásról s mindarról, aminek az idő a próbája. Hanem a lélekről, a háznak belső areulatóról.

A házról, mint architektúróról. Mert ez a lényeges. A ház megjelenített formája egy építészeti elgondolásnak; körülhatárolt egésze egy tér- és anyagképzetnek, illetve komplexumnak. Már most lehet ez a gondolat, melyet megtestesít: egy divatos melódia. Akkor az a ház egy évtized elteltével nem ház többé, csak ház-giecs. Tetszetős ékkő, melyet korának vegykonhájában magas hőfokon állított elő egy vegyiparos. Ilyen ház különösen sok készült a háborút megelőző évtized alatt a kontinens minden nagy városában.

Lehet az a ház-gondolat egy nagy ideának apróska töredéke felvizezve. Egy korszak mindig tartalmaz a mélyében expanzióra törekvő erőket. A jó építész ezeket a lappangó erőket formába önti s kifejezésre juttatja a házon, vagy építményen. (Egyiptom, Akropolis, Palludis stb.) De vannak szemfüles ügyeskedők, akik ellesik a nagy gesztust. S a kor areulatóból átvesznek egy ráncot, egy mozdulatot s ráviszik az épületre.